

- поліпшення структури експорту лісопродукції, в якому зберігається велика частка сировини і дешевої продукції. Для України, яка характеризується обмеженими лісосировинними ресурсами, гострим дефіцитом деревини, експорт круглого лісу й пиломатеріалів є вкрай неприпустимим. Така політика призводить до розбазарювання лісоресурсного, виробничого й людського потенціалу лісового комплексу;
- обмеження імпорту продукції меблевої промисловості (встановлення відповідних квот і підвищення ввізного мита) з метою збереження ринку вітчизняних меблів, збільшення їх виготовлення та, відповідно, робочих місць.

Проблема підвищення ефективності використання лісоресурсного потенціалу важлива складова раціоналізації використання природоресурсного потенціалу. Задача не в зменшенні експлуатації лісів, що практично не реально, а у використанні їх з максимальним ефектом з метою зростання економіки, забезпечення добробуту населення, без завдання шкоди навколишньому середовищу.

Література

1. **Природно-ресурсний** потенціал сталого розвитку України/ Б.М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.
2. **Руденко Л.Г., Лісовський С.А.** Природно-ресурсний потенціал як чинник економічного зростання в Україні. – Український географічний журнал. – 2001, №3. – С. 17–28.
3. **Минц А.А.** Экономическая оценка естественных ресурсов. – М.: Мысль, 1972. – 303 с.

УДК 630*6

Юрист Г.С. Гулик – Господарський суд Львівської області

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСОВИЙ ФОНД ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

Розглянуто питання щодо необхідності реформування системи прав власності на лісовий фонд в Україні. Метою реформування зазначеної системи є екологізація лісокористування в умовах ринкових відносин для забезпечення сталого розвитку лісового господарства.

Ключові слова: лісовий фонд, система прав власності, лісокористувачі, сталий розвиток, екологізація лісокористування.

Jesting G.S. Gulyk – Economic court of the Lvov region

Property right system reforming of forest resources: background for forest management ecologization

The necessity of property right system reforming for forest resources in Ukraine to be questioned in the paper. The main goal of property right system reforming is ecologization of forest management in transition period to ensure sustainable development of forestry.

Keywords: forest resources, property right system, forest enterprises, sustainable development, ecologization of forest management.

Державне управління та контроль за використанням і збереженням переданого суб'єктам господарювання в оперативне управління майна у сфері лісокористування визначається недостатньо ефективною системою прав власності на лісові ресурси. Набуття Україною 24 серпня 1991 р. незалежності істотно не змінило отриманий у спадок від командно-адміністративної системи порядок використання природних ресурсів, в тому числі і лісових, що стоїть на перешкоді ефективному природокористуванню як з економічної, так і з

екологічної точок зору. З 90-х років в українське законодавство так і не було внесено якісних змін стосовно реорганізації системи власності, придатної для ефективного розвитку ринкових відносин та сталого природокористування. У статті 6 Лісового кодексу України зазначено, що всі ліси в Україні є власністю держави. Від імені держави лісами розпоряджається Верховна Рада України, яка делегує свої повноваження відповідним місцевим радам. Місцеві ради в межах своєї компетенції надають земельні ділянки лісового фонду у постійне і тимчасове користування [1]. Проте статтею 56 Земельного кодексу України передбачено такі форми власності на ліси як державна, комунальна і приватна [2]. Крім того, замкнені земельні ділянки лісового фонду загальною площею до 5 га у складі угідь селянських фермерських та інших господарств можуть безоплатно або за плату передаватись громадянам та юридичним особам за рішенням органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади. Тобто положення чинних Лісового та Земельного кодексів України в частині системи прав власності на ліси суперечать одне одному. Це ускладнює вирішенню проблеми екологізації усієї лісової економіки.

Головна причина недосконалості системи прав власності на лісові ресурси в Україні, яка перешкоджає їх ефективному використанню, полягає не тільки у нині існуючих формах власності, а й в обмеженнях господарської діяльності, передбачених законодавчими актами, що впливають на спроможність реалізувати суб'єктами господарювання своїх прав у процесі лісокористування [3].

Здійснювати ж ринкові реформи в лісовому господарстві на принципах сталого розвитку при збереженні підвалин командно-адміністративної системи неможливо. Досвід розвинутих країн світу показує, що ринкові відносини в лісовому господарстві ефективно можуть розвиватися як в умовах державної, так і приватної власності на ліси [4, 5]. Проте втілити сьогодні повністю одну з цих двох економічних систем в Україні є неможливо, оскільки в нас історично склалися економічні, екологічні і соціальні умови ведення лісового господарства, відмінні від країн Європи та Північної Америки.

В умовах державної власності на ліси в розвинутих країнах органи влади в галузі лісового господарства здійснюють винятково функції володіння лісами, формують і реалізують лісову політику, здійснюють контроль за дотриманням норм лісового законодавства суб'єктами господарської діяльності різних форм власності, які беруть участь у процесі лісокористування. Фінансування лісовідновлення та інших робіт, пов'язаних з веденням лісового господарства, здійснюється власником – державними органами влади в галузі лісового господарства, на підставі цін, які визначаються договором з підприємствами переважно приватної і колективної форм власності. Кошти для фінансування лісового господарства в необхідному обсязі власник отримує саме у процесі відчуження своїх прав на лісові ресурси, оскільки попнева та орендна плата в цьому випадку є ринковими цінами, а не фіскальними платежами. Зокрема, така економічна система склалася у Північній Америці [3].

В Україні також домінує державна форма власності на ліси, проте лісокористування здійснюють постійні лісокористувачі – спеціалізовані лісо-

господарські підприємства державної форми власності, які належать до сфери управління органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а не підприємства з різними формами власності на основний та обіговий капітал. На наш погляд, в Україні не потрібно різко змінювати форму власності таких підприємств, оскільки вони здійснюють охорону, відтворення і використання лісових ресурсів, які мають загальносуспільне значення.

Досвід приватизації підрозділів лісокомбінатів на початку 90-х рр. в Україні засвідчив, що сама тільки зміна форм власності підприємств не завжди призводить до значного підвищення ефективності виробництва. Сучасні спеціалізовані лісогосподарські підприємства володіють кваліфікованими працівниками і здійснюють діяльність щодо охорони, використання і відтворення лісових ресурсів на значних площах (середня площа лісового фонду, яка перебуває у постійному користуванні типового держлісгоспу, становить майже 30 тис. га). Але необхідно зауважити, що юридичних і фізичних осіб, які здійснюють лісокористування на засадах самоокупності і самофінансування, у першу чергу цікавить ресурсна функція лісу, а не його збереження та відтворення. Зосередження лісогосподарського виробництва на великих площах і кооперація із промислово-переробними галузями створюють для суб'єктів господарювання сприятливі умови для отримання чистого прибутку. Суспільству ж потрібне таке лісове господарство, яке забезпечує інтегральний екологічний і соціальний ефект від виконуваних лісом функцій (незважаючи на те, що екологічні і соціальні функції лісу важко оцінити у грошовому еквіваленті).

Поширена в європейських країнах система регульованих ринкових відносин у приватних лісах характеризується тим, що ліси перебувають головним чином, у приватних власників, які мають право володіти, відчужувати, охороняти і відтворювати лісові ресурси за умови суворого дотримання законодавства. Фінансування лісогосподарської діяльності здійснюється власниками лісів і частково державою в межах національних і регіональних програм. Основна функція держави полягає у розробленні, впровадженні лісової політики (плануванні), контролі за дотриманням суб'єктами господарської діяльності норм лісового законодавства [4, 5]. Попри всю привабливість економічної системи ведення лісового господарства розвинутих країн для України, на нашу думку, не варто повністю її наслідувати, оскільки в цих країнах власниками лісів є фермери, які поєднують лісовий менеджмент із сільським господарством. Така ситуація пояснюється тим, що приватні ліси здебільшого представлені невеликими за площею землеволодіннями, які не дають їх власникам достатніх надходжень для покриття витрат на ведення лісового господарства. Саме тому в Україні на перших етапах реформування системи власності на ліси важливо зберегти існуючі спеціалізовані лісогосподарські підприємства, які формувалися впродовж десятиріч і володіють значним потенціалом та досвідом у галузі ведення лісового господарства.

Для здійснення екологізації лісокористування в Україні необхідно реформувати нині діючу економічну модель ведення лісового господарства шляхом органічного поєднання всього позитивного, що було у старій командно-адміністративній системі та є в нинішніх системах регульованих ринкових відносин.

Виходячи з цього, насамперед, реформуванню підлягають системи управління та права власності на земельні ділянки лісового фонду і лісові ресурси. Явно назріла необхідність чітко визначити ліс як об'єкт права власності згідно з цивільно-правовими відносинами, які варто відобразити у Лісовому кодексі України.

В умовах ринкової економіки немає місця праву постійного користування земельними ділянками лісового фонду, бо таке право, завдяки поєднанню у собі рис безперечного права власності і права користуватися чужим майном, спотворює всю систему права власності. Тому, залежно від поєднання у собі таких характеристик як вичерпність, тривалість, отримання вигод, відчуження, ексклюзивність та традицій лісокористування, що склалися в Україні протягом останніх десятиріч, всі речові права на лісові ресурси і земельні ділянки лісового фонду доцільно поділити на дві групи.

Перша, – це безперечне право власності і друга, – це право користуватися чужим майном. Для втілення на практиці принципу плюралізму форм власності на лісові ресурси і земельні ділянки лісового фонду, безперечне право власності повинно бути представлене державною, комунальною і приватною власністю. Право користуватися чужим майном може базуватися на договорах про ведення лісового менеджменту, оренді, лісорубних та лісових квитках, ліцензіях, відстрільних картках на добування мисливських тварин, праві вільного перебування громадян у лісах і безкоштовної заготівлі побічних лісових продуктів для власних потреб [6].

Передбачені у законодавстві для власників лісових ресурсів та лісових земель межі прав визначають види і форми власності, становлення і розвиток яких, вимагає багато часу. У процесі реформування системи прав власності на ліси важливо утриматися від непродуманої загальної приватизації діючих державних лісогосподарських підприємств, оскільки практики приватного лісокористування в Україні сьогодні немає.

Насамперед, варто враховувати, що власність виступає тією категорією, яка визначає сукупність прав та обов'язків їх носія (суб'єкта чи суб'єктів) чинити стосовно об'єкта сукупність дій, залежно від того, в якій сфері суспільних відносин він бере участь. Система власності забезпечує у суспільстві розподіл прав на об'єкти з метою управління ними і виконання різними суб'єктами своїх функцій, визначених у суспільно-політичній системі. Так, у процесі лісокористування відбувається виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт, надання так званих екологічних послуг, що мають цінову визначеність і необхідні всьому суспільству. Тому діяльність суб'єктів, які здійснюють лісокористування, належить за своєю суттю до господарської [7]. Виконувати ж належним чином свої функції у сфері лісокористування в умовах ринку суб'єкти можуть у випадку, коли вони спроможні отримувати для цього необхідну сукупність прав щодо об'єктів лісового фонду. Таким чином, нагальною є потреба не у приватизації державних лісів і підприємств, а у побудові у законодавчому порядку господарсько-виробничих та організаційно-господарських відносин між органами влади і суб'єктами господарювання у сфері лісового господарства, що дало б змогу закріпити

за останніми права на об'єкти лісового фонду, які є притаманними лісокористувачам у ринковій економіці.

Господарський кодекс України, який набрав чинності 1 січня 2004 р., визначає місце і роль ключових учасників у сфері господарювання в умовах ринку – суб'єктів господарювання, органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Положення чинного нині Господарського кодексу України істотно передбачають зміну обов'язків, функцій, ролі учасників у суспільному виробництві та їх взаємних стосунків у сфері господарських відносин [7]. Це означає необхідність здійснення змін у державному управлінні, правах власності на засоби виробництва, зокрема і в лісовому секторі національної економіки.

Сама держава, органи державної влади та місцевого самоврядування безпосередньо не можуть брати участь у господарсько-виробничих відносинах (здійснювати господарську діяльність). Такі відносини можуть реалізовувати тільки суб'єкти господарської діяльності. Тому свої права власності держава спроможна реалізувати тільки за допомогою системи організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, що належать до державного сектора економіки і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління. Так, для забезпечення ефективного лісокористування держава повинна реалізувати своє право власника державного лісового фонду шляхом його передачі від органів місцевого самоврядування суб'єктам державного управління в галузі лісового господарства, які через систему організаційно-господарських повноважень нададуть далі його суб'єктам господарювання державного сектора економіки (державним лісгосподарським підприємствам). Реалізувати своє право власності на лісовий фонд (і водночас уникнути безпосереднього здійснення господарської діяльності) держава може в особі органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також шляхом розвитку договірних відносин із суб'єктами господарювання як державного, так і недержавного секторів економіки. Право ж постійного лісокористування не вписується у дану систему взаємовідносин і повинно бути виключене з положень Лісового кодексу України.

Формуючи програми екологізації лісокористування (як усвідомлену необхідність), необхідно враховувати також історичні традиції лісокористування в Україні, уклад життя у сільській місцевості, звичне право населення використовувати лісові ресурси для підтримання збалансованого раціону харчування, відпочинку тощо.

Становлення приватної власності на ліси повинно формуватися, головним чином, за рахунок платного або безоплатного надання у власність (за умов обов'язкового залісення і відтворення фауни та флори) малоприсаєднаних і непридатних для сільськогосподарського використання земель лісового фонду.

На нашу думку, реформування системи прав власності на лісовий фонд матиме особливо важливе значення для гірських та передгірних районів України – Карпат і Криму, де лісовий фонд зазнав значного скорочення та погіршення через масові вирубування, ерозію землі, що призвело до помітного порушення екосистем.

На підставі наведеного можна зробити висновок, що необхідною передумовою екологізації лісокористування, а отже, і переходу лісового господарства в Україні на шлях сталого розвитку, є реформування системи права власності на лісовий фонд та земельні ділянки лісового фонду.

Вирішення цієї проблеми потребує подальших комплексних наукових економіко-правових досліджень.

Література

1. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. № 3852-XII// <http://www.rada.kiev.ua>.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III// <http://www.rada.kiev.ua>.
3. Мельник С.О. Аналіз системи прав власності на лісові ресурси і земельні ділянки лісового фонду в Україні// Лісове госп-во, лісова, паперова і д/о пром-сть. – Львів: УкрДЛТУ. – 2002. – С. 123-129.
4. Петров А.П. Экономические и правовые основы национальной лесной политики// Лесное хоз-во. – 1997, № 2. – С. 6-8.
5. Петров А.П., Талиярв А. Управление лесами и ведение лесного хозяйства в Эстонии (опыт экономических реформ)// Лесное хоз-во. – 2001 р, № 2. – С. 13-15.
6. Синякевич І., Мельник С., Соловій І., Холявка В., Ковалишин В. Лісовий кодекс України (Альтернативний проект)// Деревообробник. – 2002, № 15(57) – Ст. 4-7.
7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV// <http://www.rada.kiev.ua>.

УДК 630*9

Асист. В.Р. Ковалишин – НЛТУ України

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ ЛІСІВ

Встановлено потенційні чинники, які можуть впливати на розвиток екологічної сертифікації лісів у світі. Здійснено їх аналіз, визначено найбільш вагомі чинники.

Ключові слова: екологічна сертифікація лісів, експорт продукції лісового сектора, регресійний аналіз, парна регресійна модель.

Asisst. V.R. Kovalyshyn – NUFWT of Ukraine

Analysis of factors, which have influence on forest certification development

Factors, which can influence on forest certification development in the world, are determined. Their analysis is done, the most significant factors are defined.

Keywords: forest certification, export of forest products, regression analysis, two-variable regression model.

За останні п'ять років площа сертифікованих лісів у світі зросла більш як у шість разів – з 26 млн. га у 2000 р. до понад 60 млн. га за кожною з міжнародних схем у 2005 р. [7, 8]. Динаміку розвитку екологічної сертифікації лісів у світі за схемами Лісової наглядової ради (FSC) і Пан-європейського комітету лісового господарства (PEFC) наведено на рис. 1.

Вплив різноманітних чинників на розвиток екологічної сертифікації лісів є ще мало дослідженим. Вважається, що основним чинником, який сприяє розвитку екологічної сертифікації лісів, є попит на екологічно чисту продукцію, який сформувався на ринках розвинених країни Європи, Північної Америки та Південно-Східної Азії [3, 5, 6].